

2.9. Соціальні технології: можливості та перспективи використання

Єрескова Т. В.

ta.ereskova@gmail.com

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Мазурик О. В.

oleg.mazuryk61@gmail.com

доктор соціологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальних структур та соціальних відносин
факультету соціології
КНУ імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

ТРАВМАТИЧНІСТЬ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОНТЕКСТУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

Будь-які суспільні зміни відбуваються або у межах певного соціокультурного контексту, або продукують появу нового, як для окремого індивіда, так і для суспільства в цілому, соціокультурного контексту. Проте процес пізнання суспільних змін не обмежується виявленням лише особливостей індивідуального сприйняття картини світу, яка сформувалася незалежно від бажання індивіда. Спираючись на наратив Альберта Шюца про те, що інтерпретація людиною соціальної реальності несе у собі одночасно й індивідуальне сприйняття, й типізовані образи, які вона спостерігає навколо себе [1] ми вважаємо, що це, певним чином, «травмує» сприйняття ситуацій, що мають певні подібності через запуск механізму стандартизації розуміння того, що відбувається під впливом інших суб'єктів, соціального та інформаційного тиску. Саме тому, одним із аспектів нашої дослідницької рефлексії є вивчення травматичних наслідків вимушеного переміщення українців у інший соціокультурний контекст. Методологічним підґрунтям нашого розуміння

травматичності соціальних і культурних умов на життєві практики індивідів є концепт «травми» П. Штомпки [2], який розглядав культурну травму як наслідок соціальних змін і зазначав, що залежно від низки конкретних обставин, культурна травма може як конструктивно впливати на будь-який соціальний суб'єкт (сприяючи розвитку та еволюції), так і деструктивно (призводити до культурного занепаду через втрату життєво важливих орієнтирів). Також нам імпонує точка зору щодо впливу на ментальне здоров'я травм та катастроф у соціальному та культурному контекстах [3], а саме те, що вплив соціокультурного контексту на індивідуальний і колективний досвід травми має певну рівневість – сприйняття та інтерпретація подій, що відбуваються навколо як загрозливі або травматичні; способі подолання травматичності та адаптація до нового соціокультурного середовища; моделі пошуку допомоги у зовнішньому середовищі та реагування на допомогу.

Воєнні конфлікти завжди є викликом для будь-якого суспільства, які запускають емерджентні соціальні зміни. У подібних умовах у членів суспільства виникає необхідність самовизначення, іншими словами, вибору світоглядних орієнтирів, ідеологічних уподобань, стилю життя і т.п. [4, 169]. За своєю природою подібні процеси є соціально травматичними, так як ці процеси супроводжуються для індивідів певними втратами: стабільності; ідентичності, віри у справедливість та демократію тощо. У лютому 2022 року українці гостро зіткнулися з прямою загрозою фізичного знищення, як для окремих громадян, так і для країни в цілому (хоча українське суспільство з 2014 року функціонувало в умовах загрози національній безпеці держави з боку росії). Це обумовило появу нової соціальної спільноти - «вимушені біженці з України», для яких країни Європейського Союзу створили безпрецедентні умови для того, щоб українські громадяни змогли якнайшвидше структурно адаптуватися до нового середовища. Не дивлячись на те, що результати численних українських та міжнародних досліджень українських біженців у Європі визначають тотожні тенденції, наприклад: українці адаптуються до ринків праці ЄС швидше за біженців з інших країн; мають високий рівень освіти й кваліфікації; готовність

українців на додаткові зусилля для пошуку роботи [5-8] та ін., зміна соціокультурного ландшафту ускладнює вищезначені позитивні тенденції. Ми акцентуємо увагу на тих травматичних маркерах, які виникають у українців-вимушених мігрантів незалежно від, наприклад, знання мови країни перебування, бо традиційно труднощі адаптації до іншого соціокультурного середовища більшою мірою пов'язують із незнанням мови цього середовища. Під травматичними маркерами ми розуміємо прояви таких наративів, як: *соціальна самотність і відчуженість; вимушений розрив родинних відносин; втрата економічної стабільності та незалежності; дисонанс культурно-правових норм із власними атитюдями; прояви етнонаціональної сегрегації; інформаційна присутність російськомовного контенту*. На нашу думку, саме вони впливають на неоднозначність сприйняття з боку вимушених переселенців з України позитивно налаштованого до них соціокультурного середовища приймаючих країн. Якщо людина відчуває вищезазначені маркери, то будь-яке соціальнокультурне середовище (незалежно від створених умов, ставлення оточуючих, фінансової та соціальної підтримки і т.п.) буде сприйматися ними як травматичне. Врахування вищезначених ознак травматичності соціокультурного середовища дозволяє не лише оцінити системи соціокультурної медіації у приймаючих країнах, а й отримати розуміння можливостей ефективного пошуку соціального консенсусу у випадку, якщо будуть виникати розходження у сприйнятті біженцями соціально-культурного середовища. Це певні соціальні інститути, організації на рівні європейських держав та громадянського суспільства, які є посередниками між мігрантами та приймаючою країною (волонтери, благодійні організації та фонди, релігійні організації, церкви тощо). Залежно від акцентуації дослідницьких інтересів, на підставі аналізу потенційної травматичності соціокультурного контексту, у країнах перебування вимушених мігрантів можна встановити типологію причинних зв'язків, отримати реалістичне описання соціальних явищ та процесів.

Використана література:

1. Schutz. A. (1996). The Problem of Social Reality. *Phaenomenologica*, vol 136. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-017-1077-0_6
2. Sztompka P. (2000) Cultural Trauma: The Other Face of Social Change. *European Journal of Social Theory*. Volume 3, Issue 4, Pages: 449 – 466. <https://doi.org/10.1177/136843100003004004>.
3. Kirmayer L.J., Kienzler H., Afana A.H., Pedersen D. (2010). Trauma and Disasters in Social and Cultural Context. *Principles of Social Psychiatry*, Second Edition, <https://doi.org/10.1002/9780470684214.ch13>.
4. Скотна Н. (2005). Особа у розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії : монографія. Львів: Вид-во Українські технології. 384 с.
5. Українські біженці: настрої та оцінки (березень 2022 р.). Соціологічна служба Центру Разумкова, <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukrainski-bizhentsi-nastroi-ta-otsinky>.
6. 24|2022 Refugees from Ukraine in Germany: Flight, Arrival and Life. IAB RESEARCH REPORT. (December 2022), <https://doku.iab.de/forschungsbericht/2022/fb2422.pdf>.
7. Проміжний аналітичний звіт (березень 2023 р.) проєкту «Біженці з України: наміри повернутися, вплив на українську економіку та рекомендації щодо державної політики» Центру економічної стратегії за підтримки Міжнародного Фонду “Відродження”, <https://ces.org.ua/who-are-ukrainian-refugee-research/>.
8. Дослідження Агентства ООН у справах біженців в Україні (серпень 2023), <https://player.captivate.fm/episode/f08ab145-e40e-45a0-bab8-216fd3849c0d>.